

Globalisering og afkolonisering

Globaliseringens historie i det 20. og begyndelsen af det 21. århundrede er historien om en udvikling, hvor stadig flere af de menneskelige relationer løsrives fra de geografiske rammer, de hidtil havde fungeret indenfor. Før havde langt de fleste arbejdspladser, og næsten alle politiske løsninger, været bundet til nationer eller regioner. Det ændrede sig i løbet af det 20. århundrede.

Relationerne mellem de rige og de fattige dele af verden blev samtidig afgørende forandret. Indtil midten af det 20. århundrede havde store dele af Asien og Afrika haft kolonistatus. Men globaliseringen umuliggjorde fortsættelsen af kolonimagternes undertrykkelse. Dominansen blev erstattet af autonomi – men ofte også afhængighed.

Politiske strukturer blev erstattet af økonomiske relationer, der skabte nye verdensomspændende problemer. For at gøre globaliseringsprocesserne i perioden 1945 til i dag forståelige, skelnes mellem tre forskellige dimensioner af globaliseringsprocessen:

1. Den økonomiske og teknologiske globalisering, som består af handel og spredningen af teknologier.

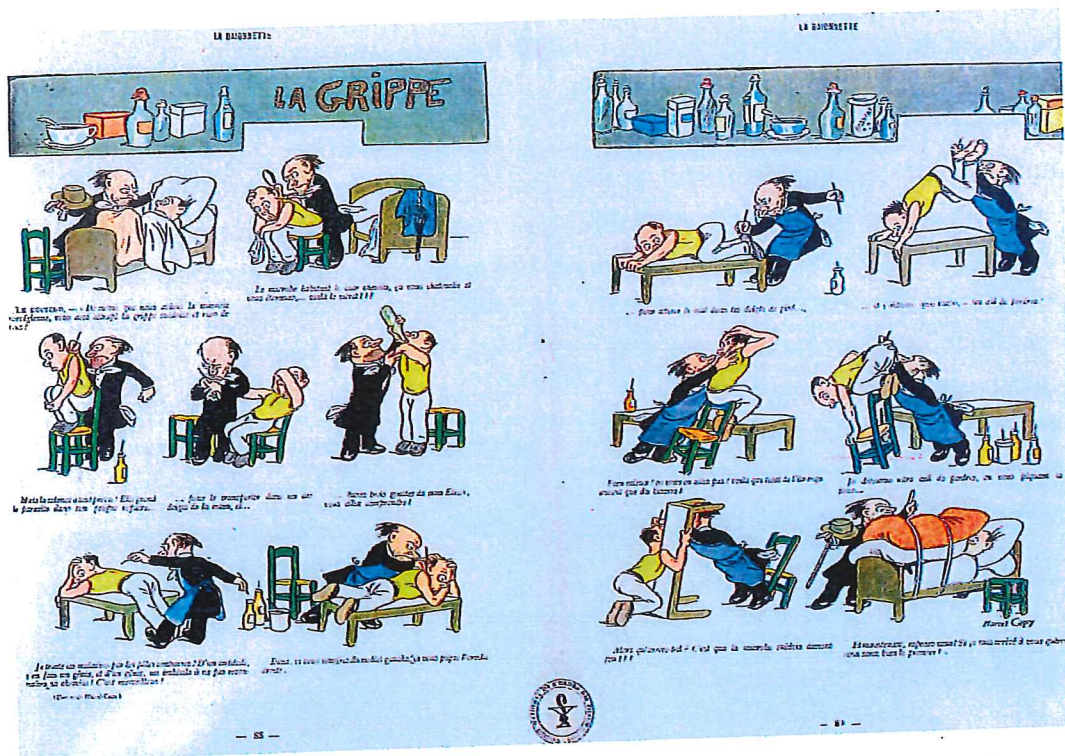
2. Den kulturelle globalisering, som tydeligst kommer til udtryk gennem forbrug, uddannelse og massemedier.
3. Den politiske globalisering viser sig i de internationale regler og institutioner, der forsøger at styre konsekvenserne af de to andre globaliseringsdimensioner. Institutioner som FN og verdenshandelsorganisationen WTO er eksempler på den politiske dimension af globaliseringen.

Første globaliseringsbølge (1871-1914)

Sidst i 1800-tallet og først i 1900-tallet blev der etableret netværk, der rakte ud over store dele af kloden. Udviklingen af kommunikations- og transportteknologier betød, at der blev etableret et globalt marked, hvor de store handelskompagnier kunne operere. Telegrafene, der blev opfundet i 1837, gjorde kommunikation over store afstande mulig for første gang, og allerede i 1866 fik man lagt telegrafkabler på tværs af Atlanterhavet. Fem år senere gik der telegraflinjer mellem Europa, Australien, Kina og Japan.

Mange opfindelser, som har været

>> GLOBALISERING OG AFKOLONISERING

Den spanske syge, som hærgede i 1918-19 betød over 50 millioner døde globalt. Fransk satiretegning, 1919.

forudsætningerne for globaliseringen, blev gjort i denne periode: I 1872 sælges den første rejse rundt om kloden, og i 1896 afholdes den første globale sportsbegivenhed - OL i Athen. I 1890 'opfindes' rejsechecken, og i 1891 får man den første telefonforbindelse, der overskrider en national grænse. Den første flyvning bliver foretaget i 1903 og samtidig med, at informationerne begynder at overskride nationale og regionale grænser, begynder de politiske og organisatoriske dimensioner af globaliseringen at vise sig. I 1863 etableres Internationalt Røde Kors som den første verdensomspændende hjælpeorganisation, og den første internationale arbejderorganisation grundlægges i 1864.

Lige inden århundredeskiftet - i 1899 - udsendes den første radioudsendelse, der kunne høres i flere lande.

Status ved indgangen til det 20. århundrede var, at flere hundrede firmaer drev forretning på tværs af de forskellige koloniale imperier.

Den stigende handel og kommunikationen på tværs af verdensdele havde fordele, men man oplevede også globaliseringens ulemper. I årene 1914-1919 erfarede verden to uhyggelige eksempler på, hvad de forbedrede kommunikations- og transportteknologier kunne føre med sig: Første Verdenskrig (1914-18) kaldes den første globale krig. Den spanske syge, som hærgede i 1918-19 var et andet eksempel. Sygdommen betød over 50 millioner døde, og den spredtes til store dele af kloden, ikke bare til Europa, Nordamerika og Asien, men også til Alaska og øer i Stillehavet.

De fleste af de processer, vi i dag kalder globalisering, begyndte i de

hundrede år fra 1845 til 1945. Der blev for første gang i historien skabt et verdensmarked for en lang række produkter. To af de vigtigste produkter var – og er – penge og arbejdskraft. Guld blev fælles valuta verden over under det britiske imperiums dominans, og vandringerne af arbejdskraft fra den 'gamle verden' i Europa til 'den nye verden' betød, at der blev knyttet bånd mellem mennesker på tværs af stater og nationer.

Anden globaliseringsbølge (1945–1989)

Anden Verdenskrig var i sig selv et globalt fænomen. Den blev ført på flere kontinenter og berørte befolkninger i alle dele af verden. Mange lande fik ødelagt både produktionsanlæg og infrastruktur under krigen, og da den sluttede ventede der en dyr genopbygning.

USA's territorium var ikke direkte berørt af krigen, hvilket betød, at man havde produktionsapparat og infrastruktur intakt, men manglede afsætningsmarkeder. Løsningen kom med Marshall-hjælpen i 1947, hvor USA gav en økonomisk støtte til de europæiske lande. I realiteten var det kun Vesteuropa, der fik gavn af hjælpen, da den kolde krig allerede var i gang.

En liberalisering af handelen med industrivarer var en betingelse for at få del i hjælpen, og de amerikanske og europæiske ledere blev enige om at fjerne told, støtteordninger og andre handelshindringer. Tanken var at et Europa, hvor landene var økonomisk

afhængige af hinanden – og af USA – ville være mere stabilt. Frihandlen og spredningen af viden og teknologi betød da også opblomstring i samhandlen mellem landene i den kapitalistiske blok. Derfor oplevede Nordamerika og Europa – sammen med Japan – i 1950'erne og 1960'erne stor økonomisk fremgang, og befolkningerne oplevede stigende velstand.

Afkoloniseringsprocessen

I den 3. verden gik det anderledes. I 1945 var store dele af Afrika og Asien stadig under europæisk overhøjhed. Efter Anden Verdenskrig var de gamle europæiske kolonimagter svækkede og havde svært ved at opretholde kolonistyrer. I løbet af kun 15-20 år fik de fleste af kolonierne selvstændighed og antallet af suveræne stater blev fordoblet.

Sydamerika, hvor næsten alle lande tidligt havde fået deres uafhængighed, havde i forskelligt omfang støttet USA i krigen. Derfor havde lande som Chile og Brasilien fået tilført nye teknologier, der gjorde det muligt for dem at producere våben til USA. Efter krigen fortsatte støtten og forbindelserne mellem de to landegrupper. Modsat blev de mindre lande i regionen ved at satse på landbrug og minedrift og kom derfor sent med i den globale økonomi.

I Asien var situationen mere indviklet, og generelt fulgte man i de asiatiske stater to veje i overgangen fra kolonistatus til selvstændig stat. Lande som Burma og Kina isolerede sig fra

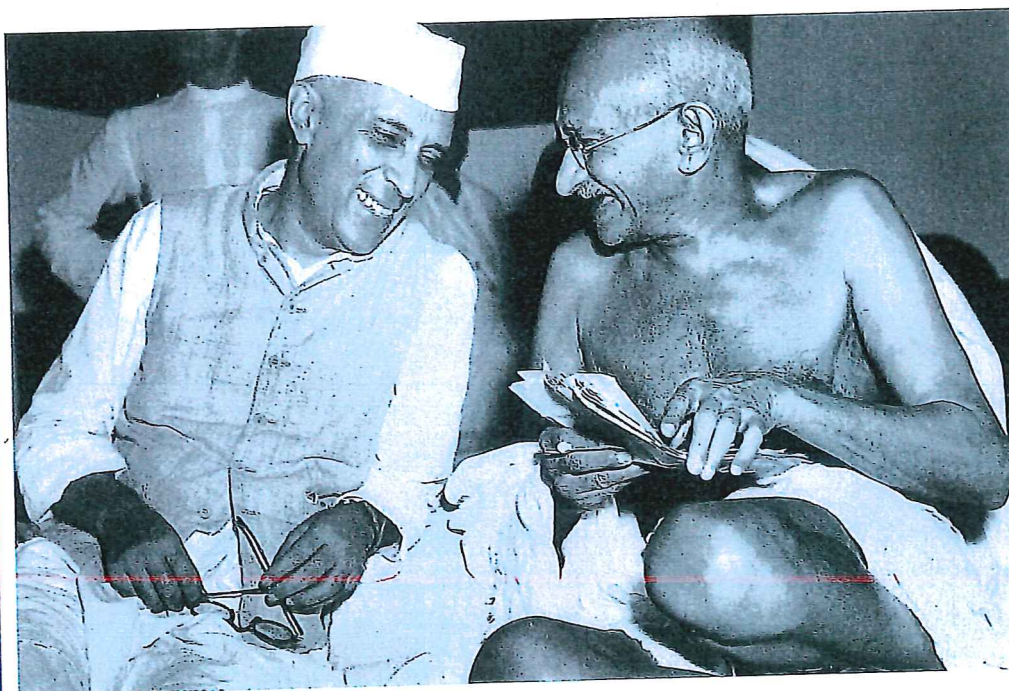
>> GLOBALISERING OG AFKOLONISERING

AFKOLONISERINGSPROCESSEN I INDIEN OG PAKISTAN

Indien var den største af de engelske kolonier, og allerede i løbet af 1920'erne og 1930'erne var der opstået en slagkraftig bevægelse for uafhængighed. Mahatma Gandhi spillede en central rolle i uafhængighedsbevægelsen med sin ikke-voldelige kamp, der både indebar

fængslinger og sultestrejker, men også forhandlinger med den engelske kolonimagt. Først efter Anden Verdenskrig lykkedes det at opnå selvstændighed i 1947, men ikke på den måde, som Gandhi havde ønsket sig. Spændinger og kampe mellem hinduer og muslimer betød,

at Indien blev delt i det hinduistiske Indien og det muslimske Pakistan. Gandhi kæmpede til det sidste for forsoning mellem de to folkegrupper, men faldt selv som offer for en fanatisk hinduist i 1948.

Indiens første premierminister Jawaharlal Nehru til venstre sammen med Mahatma Gandhi

verdensøkonomien gennem en selvfor-syningsstrategi. Kina havde godt nok aldrig direkte haft kolonistatus, men fik efter krigen effektivt smidt europæerne og de japanske besættelsestropper ud. Kina isolerede sig herefter og er først i de sidste årtier blevet en væsentlig økonomisk aktør. I lande som Taiwan, Singapore, Indonesien og Indien valgte man en mere åben økonomisk strategi.

Hvis vi ser bort fra enkelte undtagelser som Sydafrika, Liberia og Egypten, der allerede var selvstændige inden 1945, var det afrikanske kontinent koloniseret af europæiske kolonimagter som Frankrig, Portugal, Belgien og i særdeleshed Storbritannien. Briterne herskede i 1940 over det meste af Østafrika og dele af Vestafrika. I hver koloni sikrede man sig, at der blev skabt lokale eliter – under den britiske

Trods modstand fra kolonimagterne blev de fleste afrikanske lande selvstændige i løbet af 1960'erne. De store forskelle mellem kolonimagternes måde at håndtere afkoloniseringen på betød, at processerne somme tider gik relativt godt, mens de andre gange udviklede sig til langvarige blodige katastrofer, der op gennem det 20. århundrede var med til at gøre det umuligt for mange afrikanske lande at blive dele af den globale økonomi.

Congo er et eksempel på et land, der fortsat er udenfor den globale økonomi. Landet blev formelt uafhængigt i 1960. På det tidspunkt, hvor de belgiske koloniherrer forlod landet, havde kun 16 congolesere gennemført en universitetsuddannelse, og bl.a. derfor fungerede statsapparatet meget dårligt og ineffektivt samtidig med at etniske konflikter udviklede sig voldsomt inden for de kunstige grænser, som de europæiske kolonimagter havde delt Afrika op i. Congo blev en prøvesten for det 'spirende' verdenssamfund, da FN i 1962 forsøgte at skabe fred via direkte indgriben. Borgerkrigen i Congo blev den første i en lang række interne konflikter, og FN's magtesløshed illustrerer, hvor svage de internationale institutioner var under den kolde krig.

Delt verdensøkonomi under den kolde krig

Den globale økonomi var i hele perioden mellem Anden Verdenskrigs afslutning og 1989 præget af, at samhandlen og væksten fandt sted inden for rammen af den kolde krig. Koloniernes betydning ændrede sig. Tidligere havde de fungeret som råstofleverandører til kolonimagternes industrier, men nu blev forholdet mellem den rige industrialiserede verden og de fattige lande i Asien og Afrika i stadig højere grad præget af de ideologiske og økonomiske kampe mellem de to supermagter. Når et land blev afkoloniseret, blev dets nye ledere i mange tilfælde tvunget til at vælge side i den globale konflikt. Handlen var delt klart op, og landene i Afrika og Asien oplevede i årtierne efter 2.verdenskrig mange alvorlige økonomiske kriser, der destabiliserede

dem og hæmmede deres integration i verdensøkonomien.

Midt i afkoloniseringsperioden – i 1955 – var den globale økonomi mere ulige end nogensinde tidligere. I Nordamerika var den gennemsnitlige BNP på 1.875 dollar pr. indbygger, i Vesteuropa var den under det halve, nemlig 820 dollar. I Østasien og Afrika målte man BNP pr. indbygger til hhv. 75 og 105 dollar. De største afrikanske og asiatiske lande var generelt lige fattige i 1950'erne, men mens den økonomiske udvikling ikke kom i gang i store dele af Afrika, valgte man i mange asiatiske stater en udviklingsstrategi, der betød at man udnyttede mulighederne for at komme ind på de globale markeder for industriprodukter. I Asien lykkedes det for en række områder som Hong Kong, Sydkorea og Taiwan at etablere sig med fremgangsrige økonomier. I landene i Sydøstasien udformede regeringerne – sammen med rådgivere fra Verdensbanken og USA – industrialiseringsstrategier, hvor man først beskyttede den hjemlige industri, indtil den blev så stærk, at den kunne konkurrere på verdensmarkedsvilkår. Skibsværfter og andre former for industri fik statsstøtte og blev beskyttet imod konkurrence udefra i 'konsolideringsfasen'. Denne beskyttelses- og selvforsyningsstrategi havde som mål at erstatte de produkter landet tidligere havde importeret med produkter, man selv producerede.

Når industrierne blev så stærke, at de kunne konkurrere på verdensmarkedet, afviklede man statsstøtten og gik over til en eksportorienteret indu-

industrialiseringsstrategi. Den systematiske vekslen mellem de to industrialiseringsstrategier betød, at de asiatiske udviklingsøkonomier i sidste halvdel af det 20. århundrede blev vigtige aktører på de globale markeder. Landene kom til at lægge navn til et nyt fænomen – NIC (New Industrialised Countries).

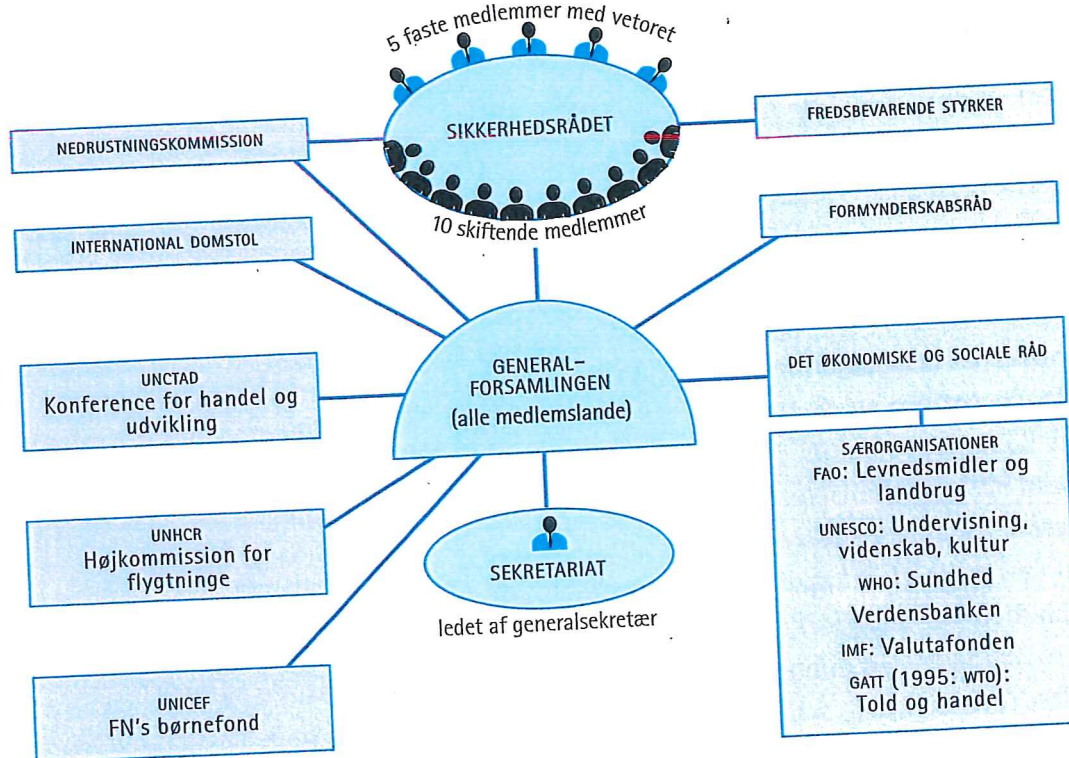
Men samtidig med, at Afrikas andel af den samlede eksport er faldet, er den asiatiske steget. I 2003 var den asiatiske eksport mere end 240 gange større end i 1948!

Vanskelig politisk globalisering

Efter 1945 var der i den vestlige verden mange intentioner om at opbygge et verdenssamfund, der kunne sætte rammerne for en fremtid med vækst

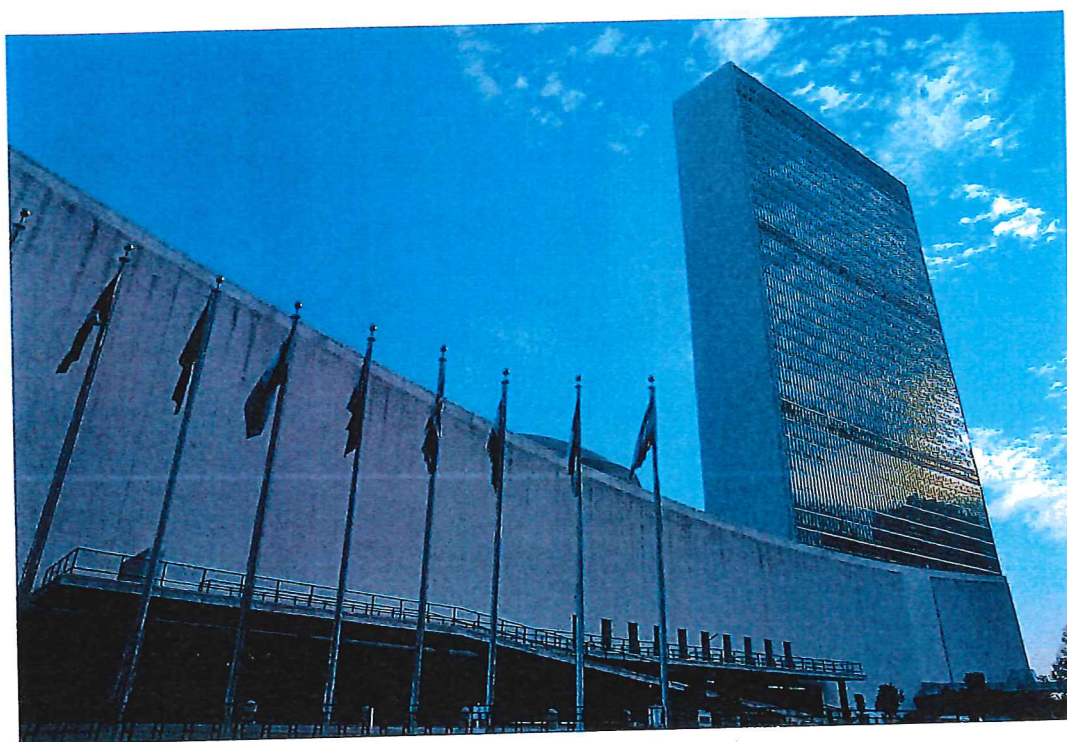
og fred. Med opbygningen af FN-systemet og de økonomiske samarbejdsorganisationer Verdensbanken og Den Internationale Valutafond (IMF) ønskede man at skabe strukturer, der kunne sikre henholdsvis politisk koordination og gode rammer for handel. Organisationen GATT blev oprettet i 1947 og var forløberen for Verdenshandelsorganisationen WTO. GATT var et løst forhandlingsforum, hvor medlemslandene koordinerede deres handels- og toldpolitikker.

Overordnet var formålet med FN-systemet at skabe en verdensorganisation, som kunne forhindre endnu en krig. FN-pagtens principper byggede på menneskerettigheder og folkenes selvbestemmelsesret. Tanken var, at organisationen skulle være i stand til at hindre eller gribe ind i internationale konflikter med politiske, økonomiske

FN's opbygning

>> GLOBALISERING OG AFKOLONISERING

FN-bygningen, New York

og militære midler, men bestræbelserne lykkedes kun i begrænset omfang. Mellem 1945 og 1989 var FN præget af den lammende rivalisering mellem supermagterne Sovjet og USA. I FN's sikkerhedsråd holdt de to blokke på den verdenspolitiske scene ofte hinanden i skak.

Anden Verdenskrigs kamp for frihed, oprettelsen af FN og den generelle påvirkning fra vestlige værdier som demokrati og menneskerettigheder var med til at undergrave kolonisystemet. De indfødte eliter var ofte uddannet i kolonimagten og havde dér stiftet bekendtskab med vestlig levevis og værdier, der stod i skærende kontrast til den diskrimination, de oplevede i kolonierne. FN lagde op til en udvikling i retning af selvbestemmelse til kolonierne.

FN var kun én af de nye aktører, der

kom til at spille en afgørende rolle i forhold til den politiske globalisering under den kolde krig. Under krigen havde forbindelserne mellem kolonier og kolonimagten været mere eller mindre afbrudt, og kolonierne havde klaret sig selv. I Asien havde japanernes erobringer desuden undergravet forestillingen om den hvide mands overlegenhed. Nu opstod der alternative aktører både i form af de nye selvstændige stater og ikke-statslige organisationer, der opstod på 'græsrodsniveau'.

På det mellemstatslige niveau forsøgte Indien og Indonesien at holde sig neutrale i forhold til supermagterne. I 1955 afholdtes Bandung-konferencen i Indonesien, hvor deltagerne søgte at hindre, at de nye lande i Afrika og Asien blev trukket ind i øst-vest konflikten. Man forsøgte – med

KOMMUNIKATION OG TEKNOLOGI

Den informationsteknologi, der blev spredt til hele kloden, begyndte i 1980'erne at præge livet i selv de fjerneste egne af kloden. Bredbåndsteknologi (ISDN) blev opfundet og udbredt fra 1980, og i 1986 sælges mobiltelefon nummer 1.million på verdensplan. I år 2000 var der solgt over en milliard mobiltelefoner, og mulighederne for satellittelefoni medførte, at man nu kunne ringe fra de fjerneste egne i Afrika og Sydamerika.

World Wide Web – blev udbredt fra 1991, og siden da har 'nettet' givet adgang til udtømmelige mængder af informationer. Søgmaskinen Google havde i 2005 indekseret flere end 8 milliarder websider. Udvikling i kommunikationssystemerne i 80'erne og 90'erne betød en kraftig vækst i antallet og betydningen af computernetværk. Antallet af

computere, der var tilkoblet Internettet steg fra 213 i 1981 til 313.000 i 1990 og 318.000.000 i 2005, og et gæt lyder på, at der var 934 millioner mennesker, der havde adgang til Internettet i 2004 – altså en voldsom stigning, men det var stadig under en sjettedel af jordens samlede befolkning på ca. seks milliarder. Adgangen til nettet var ikke lige. I regioner – som det sydlige Afrika – hvor økonomien var dårlig, og analfabetisme var høj, var adgang til Internettet fortsat urealistisk for langt de fleste.

Ligesom computernetværk var telekommunikations-netværk med globale Tv-kanaler en nyskabelse i den anden del af globaliseringsens anden bølge. Den første direkte udsendelse blev sendt i 1967 (en koncert med The Beatles) og fra det tidspunkt gik det stærkt. Antallet af fjernsynsapparater

steg fra 75 millioner i 1956 til 1.400 millioner i 1997, og den lille stat Bhutan i Himalaya var en af de få stater på kloden, hvor man har forsøgt at forhindre udbredelsen af tv. Først i 1999 opgav kongen og regeringen forbudet.

Antallet af tv-stationer som CNN, BBC og Al-Jazeera blev mangedoblet i tiden fra 1980'erne og frem. I 2005 sendte en kanal som CNN til over 200 lande.

Ældre teknologier som radioen havde naturligvis også betydning. Dansk udviklingsbistand blev eksempelvis i 90'erne brugt til at udbrede radioer med håndsvingsdrevet dynamo i det sydlige Afrika. Landmændene kunne med de nye radioer modtage vejrprognoser, og på den måde viderebragte simple teknologier viden fra supercomputerne hos de internationale metrologiske organisationer.

HDI-rang		Mobiltelefon abonnenter		Internetbrugere	
		1990	2003	1990	2003
10	USA	21	546	8	556
14	Danmark	29	883	1	541
31	Tjekkiet	0	965	0	308
94	Tyrkiet	1	394	0	85
154	Kenya	0	50	0	..
175	Burkina Faso	0	19	0	4
177	Niger	0	6	0	..
	Verden	1	226	1	120

pr. 1000 indb.

begrænset succes – at inspirere til "en tredje vej", en neutral kurs, for de nye lande. Derudover gav konferencen sin støtte til en fortsat afkolonisering.

De ikke-statslige organisationer (NGO'erne) fik stor betydning i den sidste del af perioden. Velstandsstigningen i Vesteuropa og i Nordamerika betød, at flere rejste mere og fik tid til at opsøge viden om andre verdensdele. NGO'ernes arbejde på tværs af territoriale grænser blev muligt bl.a. på grund af den teknologiske udvikling (specielt i transport- og kommunikationsmidlerne), og udbredelsen af vestligt inspireret uddannelse.

Den teknologiske udvikling i perioden betød ikke kun, at den uformelle politiske globalisering blev mulig. Den kom også til at danne grundlag for en kulturel globalisering.

Allerede i 1957 sendte Sovjetunionen den første satellit i kredsløb om jorden, og i 1961 fulgte den første bemandede rumflyvning. I 1969 kunne Neil Armstrong som det første menneske sætte fod på månen – jorden set fra rummet gav mange en ny oplevelse af kloden som ét hele. Snart blev teknologien fra rumflyvningerne brugt kommercielt. I 1962 blev den første kommunikationssatellit sendt op, og der blev åbnet for direkte TV-transmissioner mellem kontinenterne. Fjernsyn gav mulighed for at se billeder fra andre dele af verden. Verden var på vej til at blive mindre, og muligheden for at blive påvirket af begivenheder, som foregik langt væk, blev større. Det fik betydning under Vietnam-krigen sidst i 1960'erne, hvor billeder af krigens

ofre kunne ses i fjernsynet. Udbredelsen af TV blev den direkte anledning til dannelsen af folkelige protester mod krigen verden over.

Tredje globaliseringsbølge (1989–2001)

I perioden fra 1989 til 2001 blev det tydeligt, at der eksisterede et samspil mellem de økonomiske, kulturelle og politiske globaliseringsprocesser. Den øgede handel og de mange forskellige former for kommunikation mellem klodens egne betød, at de over- og mellemstatslige institutioner fik nye opgaver. Samarbejde på ét område medførte problemer, der skulle løses i flere lande. Miljøproblemer, handelshindringer og problemer med grænseoverskridende kriminalitet var problemer af den type.

Før murens fald i 1989 var de mellemstatslige organisationer bundet ind i rammer, som den kolde krig satte. De økonomiske og kulturelle dimensioner af globaliseringen bragte derimod viden og vækst til større dele af verden. Globaliseringen var på den måde med til at underminere den ideologisk opdeltede verden og skabte muligheden for visionerne om en politisk globalisering.

Transnationale selskaber og globale institutioner som FN, Verdensbanken – og fra 1995 Verdenshandelsorganisationen WTO – forøgede i denne periode deres betydning, samtidig med at mange af de ikke-statslige aktører blev virkeligt globale. Globaliseringsmodstanderne i ATTAC-bevægelsen var allerede fra organisationens start orga-

niseret i globale netværk. Mange transnationale selskaber organiserede sig i 1980'erne og 1990'erne i netværk, hvor virksomheder samarbejdede uden at der nødvendigvis blev oprettet datterselskaber eller kontorer rundt på kloden.

Handel, produktion og mobilitet

Globale produktionsprocesser eksisterede ikke i betydeligt omfang før 1960'erne. Der blev handlet på tværs af landegrænser og verdensdele allerede tidligt i historien, men det var først, da de moderne teknologier gjorde kommunikation, koordination muligt og billig transport at produktionen kunne op-splittes og flyttes til verdensdele fjernt fra virksomhedernes hovedkontorer. I løbet af 80'erne og 90'erne blev det almindeligt, at virksomheder flyttede deres produktion til områder, hvor produktionen var billigere, og det skabte frygt for øget konkurrence

på lave lønninger og dårlige arbejdsvilkår. Produktionens opsplitning i mange delprocesser, der varetages af underleverandører medførte en stor vækst i antallet af varer og serviceydelser.

OUTSOURCING

Når virksomheder flytter dele af deres produktion til udenlandske selskaber, outsourcer de. Ved outsourcing overdrages opgaver, der tidligere er blevet håndteret i virksomheden til underleverandører eller datterselskaber. Outsourcing kan medføre investeringer i andre lande, men hyppigt er der tale om, at en virksomhed indgår en kontrakt med en underleverandør. Mange virksomheder udnytter mulighederne for at lægge dele af produktionen i områder af verden, hvor lønningerne er lavere, og de store markeder, hvor produkterne skal afsættes, er nærmere.

Bilproduktion er et eksempel på industriel outsourcing. General Motors Corporation, der producerer bilmærker som Saab, Chevrolet og Cadillac har samlefabrikker i USA og Korea, men delene til bilerne kommer fra flere end 60 forskellige lande.

UDVIKLINGEN I VERDENSEKSPORTEN

	1948	1953	1963	1973	1983	1993	2003
Verdenshandel i mia. US\$ (=100%)	58	84	157	579	1.835	3.671	7.294
Andel i procent							
Verden	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Nordamerika	28,3	24,9	19,9	17,3	16,8	18,0	14,9
Latinamerika	11,4	9,8	6,3	4,3	4,4	3,0	3,1
Europa	31,5	34,9	41,4	45,4	43,5	45,4	45,3
Afrika	7,3	6,5	5,7	4,8	4,5	2,5	2,6
Mellemøsten	2,0	2,7	3,2	4,1	6,8	3,4	4,4
Asien, heraf	13,6	13,1	12,4	14,9	19,1	26,1	26,8
Kina	0,9	1,2	1,3	1,0	1,2	2,5	6,7
Indien	2,2	1,3	1,0	0,5	0,5	0,6	0,8
De seks Tigre	3,0	2,7	2,4	3,4	5,8	9,7	9,7
GATT/WTO medlemmer	60,4	68,7	72,8	81,8	76,5	89,5	93,7

NB: De seks Tigre omfatter: Taiwan, Hong Kong, Sydkorea, Malaysia, Thailand og Singapore. Kilde: www.WTO.org, International Trade Statistics 2005, 6/2006. Udarbejdet for Danida af Geografforlaget/ Karsten Duus.

Stigningen i den globale produktion skete på grund af den rigelige og billige arbejdskraft i store dele af den tredje verden. Den arbejdsintensive del af produktionen flyttede først, og i Danmark mærkede specielt de ansatte i tekstilindustrien og skibsproduktionen den konsekvens af globaliseringen.

I Sydamerika og Asien fandt man på at tiltrække investeringer og ordrer ved at oprette specielle zoner med lempelige skatte- og arbejdsmiljøregler. Hvis en transnational virksomhed flyttede produktionen til disse zoner, opnåede den adgang til statsstøtte, skattefritagelse, fordelagtige investeringsregler samt lempelige miljø- og arbejdsmiljøregler. Ofte er fagforeninger forbudt i zonerne, og arbejdsmiljøproblemer ses der stort på. Sidst i 1980'erne var der etableret 260 eksportzoner. Dette tal var øget til ca. 3000 i 2002, og der lå på det tidspunkt eksportzoner i 116 lande kloden over.

I den sidste del af perioden steg den grænseoverskridende handel i mængde og værdi. Handlen med industriprodukter blev ca. 18 gange større, og værdien af den internationale handel steg fra 629 milliarder dollars i 1960 til 7.430 milliarder dollar i 2001.

Mange nye og effektive transportteknologier skubbede på udviklingen. Standardiseringen af containerstørrelser betød en let og pålidelig transport af varer. Den danske rederivirksomhed A.P. Møller Maersk blev førende inden for dette område og omsatte for næsten 200 milliarder kroner i 2004.

Handlen over Internettet blev mere

end tusinddoblet i sidste del af perioden. En ud af mange virksomheder, der tjener på det, er Computerfirmaet Dell, som kun sælger via Internettet. Virksomhedens koncept består i, at man via Internettet kan undvære mellemhandlere. Produkterne sælges direkte fra fabrikkens lager til kunderne. Værdien af handlen på nettet gik fra mindre end tre milliarder dollar i 1996 til næsten syv billioner dollar i 2004. Handlen på nettet blev dermed næsten lige så stor som den samlede varehandel. Det skyldes, at det i 90'erne blev muligt at handle andet en fysiske produkter på Internettet. Mange børser begyndte at udnytte Internettet. Handlen med varer, valuta og forskellige typer af værdipapirer blev lagt på nettet, og børserne i London, Singapore, Chicago og Sydney oprettede links til globale afdelinger, der handler døgnet rundt.

Udviklingen i handelen og på de finansielle markeder betød, at staterne fik vanskeligere ved at regulere markederne. Det blev vanskeligere at gennemskue, hvordan skatter og afgifter skulle komme i statskassen, og regeringer verden over blev nødt til at arbejde sammen. Man opdagede, at mange transnationale virksomheder handlede med sig selv på en måde, der gjorde det muligt for dem at undgå at betale skat i de lande, hvor skattesatsen var høj. Hvis indtjeningen flyttedes til 'Skattely', hvor skatten var lav, kunne koncernen tjene mere og betale mindre til staten. Mange økonomer så dette fænomen som en udfordring for velfærden, fordi de transnationale koncerner kom til at stå for over 60 %

På børserne handles valuta og aktier døgnet rundt

af den samlede verdenshandel i løbet af 90'erne.

Politik, regulering og globale organisationer

De store internationale organisationer og NGO'er fik ny relevans efter murens fald i 1989. I den periode skrev mange forskere om deres fornyede tro på globalt samarbejde, og mange så en mulighed for at udstrække menneskerettigheder og demokrati til hele kloden. Det kendteste eksempel er Francis Fukuyama. Fukuyama tolkede socialismens sammenbrud som historiens afslutning. Liberalisme og demokrati havde sejret globalt, og udbredelsen af demokrati ville fra nu af skabe fred. Der ville komme en tid med vækst og global udbredelse af liberalt demokrati.

Tankegangen påvirkede de politi-

ske strømninger, og den blev specielt tydelig i den daværende amerikanske præsident Bush's tanker om "Den Nye Verdensorden", som blev lanceret i 1990-91. Det var Bush's vision at skabe en global orden, der byggede på international lov og respekt for menneskerettigheder. Det skulle være en moralsk orden med USA som dominerende magt, men internationale organisationer skulle have større indflydelse.

Optimismen bredte sig til de internationale organisationer, det kunne man bl.a. se i kampen mod miljøproblemerne. I Rio underskrev 154 lande i 1992 den første globale klimaaftale og satte global bæredygtighed på dagsordenen. Rio-konferencen blev fulgt op af Kyoto-topmødet i 1997, hvor man fastlagde, at landenes udslip af CO₂ skulle nedbringes.

Også på det sikkerhedspolitiske

>> GLOBALISERING OG AFKOLONISERING

Bombeterror i Madrid den 11. marts 2004. Mindst tre bomber eksploderede samtidig på stationerne Atocha, Santa Eugenia og El Pozo og kostede mere end 125 mennesker livet.

område var der optimisme: FN's generalsekretær Boutros-Ghali mente, at FN fortsat skulle tage sig af fredsbevarende operationer, men organisationen burde prioritere diplomati, fredsskabende- og fredsopbyggende operationer højere. Med den liberale tro på politiske fremskridt blev globaliseringen et udtryk for demokratisering af klodens stater og et moralsk internationalt system, der byggede på menneskerettigheder og international lov.

I slutningen af 90'erne blev den idealisme, som havde domineret op gennem årtiet, sat under pres. Der blev nu sat spørgsmålstejn ved Fukuyamas og præsident Bush's visioner. En af de fremtrædende kritikere af troen på Den Nye Verdensorden og 'historiens afslutning' var Samuel P. Huntington, der mente, at fremtiden ville være

konfliktfyldt, men konflikterne ville ikke længere være ideologiske eller økonomiske. De væsentligste skel mellem mennesker ville være kulturelle. Huntington proklamerede i 1993, at skillelinjerne mellem civilisationerne ville blive fremtidens slagmarker. Hans tolkning fik mange tilhængere – bl.a. i den amerikanske regering.

Den fjerde globaliseringsbølge (2001 - ?)

I 2001 begyndte en ny epoke i globaliseringen. Terrorangrebene på USA, i London, Madrid, Kenya og på Bali ændrede den dominerende tone, og det blev tydeligt, at globaliseringen havde fået nye radikale konsekvenser.

Tre tendenser præger tiden fra 2001 til i dag:

- Acceleration af globaliseringen
- Øget modstand mod globaliseringen
- Afmatning af den politiske globalisering

Globaliseringen accelereres

Der er sket en radikalisering og acceleration af samtlige tendenser, der slog igennem i globaliseringens tredje bølge.

På det økonomiske område ser man, at den globale handel vokser ekspotentielt, og produktionen spredes endnu hurtigere end før. Den internationale handel med varer blev i 2004 opgjort til 53 billioner kroner, og der blev handlet serviceydelser for næsten 13 billioner kroner. Det var en stigning på 21 % i forhold til året før. Aldrig er handelen med service steget så meget. Ca. 12.000 mia. kr. passerer hver dag landegrænserne verden over, og 80 % af de penge, der bevæger sig over landegrænserne, tjener alene spekulative formål.

Udviklingen af en global kriminel økonomi er også accelereret siden årtusindeskiftet. Det er vanskeligt at få sikre tal, men FN vurderer, at narko-handel, menneskesmuglinger, hvidvask af penge og handel med kvinder, børn og kropsdele er øget voldsomt. I en CIA-rapport fra 2005 blev det f.eks. beregnet, at 50.000 kvinder og børn kommer til USA hvert år for at arbejde som prostituerede eller i industrien. FN's børneprogram har beregnet, at 200.000 børn er blevet fjernet fra deres forældre og bliver holdt som slaver - i Vest- og Centralafrika alene.

Den kulturelle globalisering er slået kraftigt igennem. Japanske og kinesiske legetøjsprodukter bliver købt af børn i alle verdensdele, og det engelske sprog bliver i stadig større omfang også globaliseringens sprog. Engelsksprogede musiknumre, computerspil og film 'forbruges' i alle dele af verden. De nye globale normer for kommunikation og forbrug betyder, at lokale kulturer udfordres, og der er tydelige tegn på en øget kulturel ensretning.

Globaliseringen af de politiske relationer er blevet udstrakt til flere områder. Forsøgene på regulering af handel, grænseoverskridende kriminalitet og miljøforhold er intensiveret. Regionale organisationer som EU, ASEAN, NAFTA har øget antallet af områder, som man regulerer og koordinerer, og i begyndelsen af 2006 lykkedes det at genforhandle Kyoto-protokollerne med krav om reduktioner i udledninger af drivhusgasser. Flere regionale organisationer har søgt at imødegå globaliseringens negative følger ved at arbejde mere sammen om løsningen af de fælles problemer. EU's udvidelse mod øst og forhandlingerne med Tyrkiet er ét eksempel.

Øget modstand mod globaliseringen

Modstanden mod globaliseringen kan splittes op i tre: a) Regeringers modstand mod overstatslig kontrol, b) folkelige bevægelser (NGO'er), der modsætter sig det, de ser som en udvikling, der skaber øget utryghed, ulighed mellem fattige og rige og stadig mere

>> GLOBALISERING OG AFKOLONISERING

Globaliseringsmodstand: Göteborg hærges af demonstranter under et EU-topmøde i 2001

magt til de transnationale virksomheder. c) Den tredje form for modstand findes hos ekstremistiske bevægelser som Al-Qeada og andre religiøst legitimerede organisationer.

Modstand mod overstatslige institutioner betyder, at flere lande – heriblandt USA – ikke ønsker at lave bindende aftaler om f.eks. reduktioner i udledningen af drivhusgasser (Kyoto-protokollen). For eksempel har USA i realiteten hverken accepteret den internationale krigsforbryderdomstol eller Genève-konventionen, der forbyder anvendelsen af tortur. Ej heller har landet accepteret andre aftaler og konventioner, der kunne virke begrænsende på suveræniteten.

Den folkelige globaliseringsmodstand har to overordnede udtryk: den anti-liberale modstand, der er organiseret i NGO'er som ATTAC. Medlemmerne

delers et skeptisk syn på globaliseringen og kæmper for, at den økonomiske globaliserings negative følger skal afhjælpes. Økonomiens måde at fungere på skal ændres, så den ikke øger uligheden og udstøder de fattige og dårligt uddannede. Den nationalistiske globaliseringsmodstand argumenterer modsat for, at den stigende konkurrence, indvandringen og den grænseoverskridende kriminalitet skal imødegås med øget isolation. I denne optik skal den kulturelle globalisering bekæmpes med nationalt sammenhold og symboler, og traditioner får større betydning.

Afmatning af den politiske globalisering

Med krigen mod terror ser det nu ud til, at den politiske globalisering er i en slags 'krisefase'. Krisen viste sig al-

lerede med den finansielle krise i Asien i 1997 og globaliseringsmodstandernes succes med at hæmme indgåelsen af aftaler ved WTO's tredje ministermøde i Seattle i 1999, hvor 50.000 mennesker demonstrerede i gaderne. Uoverensstemmelserne hindrede EU og USA i at indgå nye aftaler. De overstatslige institutioner (f.eks. FN og WTO), der blev skabt for at sikre fælles spilleregler for alle lande, lider nu under, at den nye tids trusler ikke er bundet til stater.

Debatterne om globaliseringen

De tre tendenser, der har præget tiden fra 2001 til i dag, er vanskelige at dokumentere præcist, men de findes som underliggende antagelser i mange aktuelle debatter om globaliseringens betydning. Debatterne handler om væsentlige problemer som: ulighed, mobilitet og nationalstaternes fremtid.

Den globale handel og opsplittningerne af produktionsprocesserne har på den ene side medført øget vækst. På den anden side ser det ud til, at uligheden er øget mellem de fattige og rige regioner i verden. De fattige i Afrika er generelt ikke blevet fattigere i absolut forstand, men de er blevet relativt fattigere, fordi vi i den rige del af verden er blevet så meget rigere. Oplevelsen af uligheden og uretfærdighed øges, når man gennem TV og andre medier får indsigt i, hvordan livet leves i de rige lande.

Også den øgede mobilitet har været med til at øge oplevelsen af ulighed. Det er ikke alle grupper, der har mu-

lighed for at flytte, hvis de ønsker det. Sociolog og globaliseringsforsker Zygmunt Bauman taler om, at den øgede mobilitet over de statslige grænser er sket samtidig med en øget immobilitet. Mens kapital, varer og turister let kan transporteres, er de fleste mennesker i den fattige del af verden fanget som 'uønsket menneskeligt affald'. Den rige del af verden gør meget for at holde disse 'overflødige mennesker' på afstand gennem stramninger af indrejse- og visumregler.

Nationalstaterne kom også under et stadigt stigende pres. Det blev sværere at bekæmpe kriminalitet, 'jobflugt' og miljøproblemer i en globaliseret verden. Staternes magt og selvstændighed til f.eks. at indkræve skatter og føre udenrigspolitik er hæmmet - staterne har mistet suveræniteten. Sagen om Muhammed-tegningerne, der blev bragt i Jyllands-Posten i 2005 og medførte boykot af danske produkter i store dele af den muslimske verden i begyndelsen af 2006, kan ses som et eksempel på staternes afmagt. Den danske stat kunne ikke kontrollere de globale medier, der bragte tegningerne ud til forbrugere på de globale markeder.

På én gang er der mange muligheder og store konfliktpotentialer i globaliseringen. Kulturelle mønstre er sat under pres og staternes muligheder for at styre udviklingen er ændrede. Hvilke tendenser - væksten og den fredelige samhandel - eller konflikterne, der kommer til at dominere fremtiden er uvis, men globaliseringen fortsætter.

>>KILDETEKST

1 ● Ministerpræsident Patrice Lumumbas tale ved Congos uafhængighed 30. juni 1960

Patrice Lumumba (1925-61) blev det uafhængige Congos første leder og holdt uafhængighedstalen, hvor han ikke lagde skjul på congolesernes lidelser under det belgiske kolonistyre.

Kort efter uafhængigheden udbrød en ødelæggende borgerkrig i Congo, som FN forsøgte at gribe ind i. Lumumba blev myrdet af sine modstandere, og fra 1965 frem til 1997 blev landet ledet af diktatoren Joseph Mobuto, der i 1971 omdøbte landet til Zaire.

Patrice Lumumba, New York, august 1960.

»Deres Majestæt, excellencer, mine damer og herrer, congolesiske mænd og kvinder, forkæmpere for den selvstændighed, som i dag står sejrende.

Jeg hilser jer i den congolesiske regerings navn.

Jeg beder jer alle, I, mine venner, som uden at trættes kæmpede ved vor side, om at gøre denne dag, den 30. juni 1960, til en glansfuld dag og bevare den uudsletteligt indtætset i jeres hjerter, således at I stolt kan forklare dens betydning for jeres børn, for at også de til sin tid skal kunne fortælle deres børn og børnebørn om vor ærerige kamp for friheden.

For selvom Congos selvstændighed i dag proklameres i forståelse med Belgien, en venligt sindet nation, som er ligestillet med os, så kan ingen congoleser, som er sit navn værdigt, glemme, at denne selvstændighed blev vundet gennem en kamp, en stadig og

langvarig kamp, en brændende og idealistisk kamp. En kamp, som hverken sparede os for at bruge kræfter eller for savn, for lidelser eller blod.

Over denne kamp med dens tårer, ild og blod er vi stolte ind i vort inderste, for det var en ædel og retsindig kamp. En kamp, som var absolut nødvendig for at gøre en ende på det ydmygende slaveri, som blev påtvunget os med vold.

Sådan var vor skæbne under 80 års kolonistyre. Vore sår er endnu alt for friske og alt for smertende til, at vi kan slette dem af vor erindring.

Vi har måttet opleve, hvorledes et fuldstændigt nedbrydende arbejde krævedes af os til lønninger, som hverken lod os spise os mætte, skaffe os klæder eller bo anstændigt, og som heller ikke tillod os at opdrage vore børn.

Vi har måttet opleve hån, hug og slag morgen, middag og aften, alene fordi vi var "negre". Hvem kan glemme, at man sagde "du" til en sort. Ikke som til en ven, men kun fordi den respektfulde tiltaleform "De" var forbeholdt de hvide?

Vi har måttet opleve, at vor jord berøvedes os i kraft af bestemmelser, som man påstod, var lovlige, men som i virkeligheden alene anerkendte den stærkeres ret.

Vi har måttet opleve, at loven aldrig var den samme, når den blev anvendt over for en hvid, som når den blev anvendt over for en sort. At den var imødekommende over for den ene part, men grum og umenneskelig mod den anden.

Vi har måttet opleve de tvangsforflyttedes frygtelige lidelser for deres politiske og religiøse overbevisningers skyld; landsforviste i deres eget land: Deres skæbne var værre end døden.

Vi har måttet opleve, at der i byerne fandtes storslåede paladser for de hvide, mens de sorte måtte bo i faldefærdige halmhytter. At de sorte ikke måtte få adgang til biografer eller restauranter eller de såkaldte "europæiske" varehuse. At når den sorte var på rejse, fik han plads i lastrummet under de hvides luksushytter.

Hvem kan endelig glemme de ildkampe, i hvilke så mange af vore brødre faldt, eller de fangehuller, i hvilke man brutalt kastede dem, som undgik soldaternes kugler. De soldater, som kolonialisterne havde gjort til et instrument for deres magt.

Af alt dette, mine brødre, har vi haft svære lidelser.

Men alt dette er nu slut. Det siger vi jer, vi, som er valgte repræsentanter, udpeget til at lede og styre vort elskede fædreland, vi som i vore lemmer og hjerter har oplevet den kolonialistiske undertrykkelse.

Republikken Congo er blevet proklameret, og vort elskede fædreland hviler nu i hænderne på dets egne sønner.

Sammen, mine brødre, skal vi begynde en ny kamp, en ophøjet og ædel kamp, som skal føre vort land til fred, velstand og storhed.

Sammen skal vi skabe social retfærdighed og sørge for, at alle får en retfærdig løn for sit arbejde.

Vi skal vise verden, hvad den sorte mand kan nå, når han arbejder i frihed, og vi skal gøre Congo til et centrum for hele Afrika.

Vi skal våge over, at vort lands jord giver udbytte til sine dyrkere. Vi skal gen-

nemgå alle gamle love og skabe nye, som skal være ædle og retfærdige.

Vi skal bringe undertrykkelsen af den frie tanke til ophør, og vi skal sørge for, at alle medborgere fuldt og helt kan nyde de fundamentale rettigheder, som er fastslået i deklARATIONEN om menneskerettighederne. (...)

Således vil det nye Congo, som min regering skal skabe, både i det indre og i det ydre blive et rigt, frit og blomstrende land. Men for at vi kan nå dette mål uden forsinkelse, beder jeg jer alle, lovgivere og congolesiske medborgere, om at bistå mig med al jeres kraft. (...)

Vor stærke, nationale, folkelige regering skal redde dette land.

Jeg byder, at alle congolesiske medborgere, mænd, kvinder og børn, beslutsomt skal arbejde for at skabe en god national økonomi, som skal styrke vor økonomiske selvstændighed.

Hæder til den nationale friheds forkæmper!

Leve den afrikanske selvstændighed og enhed!

Leve det selvstændige og suveræne Congo!

2 ● Robert Guest: Hvorfor er Afrika så fattigt?

De økonomiske tigre i Asien viste, at underudviklingen kunne vendes til vækst. I løbet af 1990'erne er det blevet mere klart, at landene i Afrika syd for Sahara ikke har kunnet vende underudviklingen og står uden for udviklingen i retning af større økonomisk integration på verdensmarkedet. Journalisten og forfatteren Robert Guest analyserer i bogen "The Shackled Continent" fra 2004, hvad der ifølge hans mening er årsagen.

Der er nogle, der giver de geografiske forhold skylden, og det er også en vigtig faktor. De fleste afrikanske lande ligger i troperne. Rige lande ligger typisk i tempereret klima: Omkring 93 % af befolkningen i de 32 rigeste lande lever i den tempererede zone. Troperne er ofte fattige områder: Af de 44 lande, som Verdensbanken i 1999 klassificerede som stærkt forgældede fattige lande (HIPC), lå 39 af dem i troperne eller bestod hovedsageligt af ørken. (...) En mere sandsynlig forbindelse mellem klima og fattigdom er, at i de varme lande er der alle mulige former for sygdomme, som rammer både mennesker og deres kreaturer. Afrika har alle de værste af disse sygdomme: malaria, gul feber, sjældne med dødelige former for virus som ebola og en mængde parasitter, der dræner mennesket for energi. (...)

En anden faktor, der ofte nævnes som årsag til Afrikas sygdomme, er historien. Mange afrikanere hævder, at kontinentets nuværende problemer i høj grad stammer fra de traumer, som europæerne påførte Afrika som slaveri. (...) Det er rigtigt, at hvis du er afrikaner, så levede dine slaveforfædre sandsynligvis for færre år siden end de livegne bønder, som de fleste europæere stammer fra. Men den transatlantiske slavehandel sluttede i det 19. århundrede. Slaveriet fortsatte i en stor del af det østlige Asien

og i Mellemøsten i flere årtier. I nogle få afrikanske lande som Sudan og Mauretanien eksisterer det stadig, selv om regeringerne i begge landene benægter det. (...)

Kolonisterne efterlod dybe sår. Men de efterlod også mange nyttige ting som veje, klinikker og love. Hvis det var kolonialismen, der holdt Afrika tilbage, skulle man forvente, at kontinentet ville blomstre, når kolonisterne forlod kontinentet. Men det skete ikke. (...)

Nogle afrikanere mener, at deres kontinent er blevet ødelagt af det, som den syd-afrikanske frihedshelt Steve Biko kaldte "koloniseringen af sindet". De hvide herskere opfattede deres afrikanske undersåtter som mindreværdige. Den kendsgerning, at de teknologisk avancerede europæiske magter relativt let erobrede det meste af Afrika fik uden tvivl nogle afrikanere til at tro, at det kunne være sandt. Selv i dag hævder nogle, at det er afrikanernes mangel på selvtillid, der forhindrer dem i at udnytte deres muligheder fuldt ud. Det kan der godt være noget om, men på den anden side blev over 70 % af de nulevende afrikanere født efter selvstændigheden. (...)

Lande bliver velstående stort set på den samme måde, som mennesker bliver velstående: Ved at producere varer, som andre vil købe eller yde en service, som andre vil betale for. Der er undtagelser. Ligesom nogle mennesker arver deres rigdom, således er nogle lande simpelthen rige, fordi de har en masse olie og få indbyggere. Men i det store og hele går vejen til velstand gennem sparsommelighed, hårdt arbejde og at finde ud af at producere og sælge det, som andre mennesker gerne vil have. (...)

Med en tiendedel af verdens befolkning udgør Afrikas andel af den samlede verdenshandel kun sølle 2 %. Kontinentet eksporterer mineraler som olie og kobber og afgrøder som kakao, kaffe og tobak. Men der er få afrikanske lande, der forarbejder mineralerne til færdigvarer, og næsten ingen køber afrikansk software eller afrikanske forsikringer. For at forstå, hvorfor Afrika er så fattigt, må vi først spørge, hvorfor Afrika er så uproduktivt.

Den store afrikanske forfatter Chinua Achebe sagde om sit fædreland, at "problemet med Nigeria simpelthen er manglen på lederskab. I grunden er der ikke noget galt med den nigerianske personlighed. Der er ikke noget galt med det nigerianske land, klima, vand, luft eller noget andet. Det nigerianske problem er ledernes uvilighed eller manglende evne til at påtage sig ansvaret, vise det personlige mod, som er de vigtigste kendetegn for sandt lederskab."

Erstat "Nigeria" med "Afrika", og her er i kort form det, som holder kontinentet nede. Siden uafhængigheden har de afrikanske regeringer svigtet deres befolkninger. Det er få, der tillader den almindelige indbygger at søge lykken uden myndighedernes indblanding. Det er kun i få lande, at lovene bliver efterlevet, at kontrakterne bliver overholdt og ejendomsretten bliver beskyttet. Mange regimer er åbenlyst røveriske, hvor en lille elite gør sig rig på det store flertals bekostning. Disse røveriske regeringer gør som regel deres lande fattigere som i Nigeria og Den Centralafrikanske Republik. Endnu værre er det i lande som Congo og Liberia, hvor magt giver adgang til rigdomme og fører til kamp om den.

3 ● Niels I. Meyer: Kasino-samfundet

I løbet af 1990'erne kom fænomenet globalisering for alvor i fokus. Det dannede grobund for antiglobaliseringsbevægelserne. En ledende figur i Danmark mod globaliseringen var professor Niels I Meyer, der i en kronik i dagbladet Politiken 12. oktober 1998 pegede på globaliseringens negative sider.

Småt er ikke smukt længere. Stort skal det hele være, og allerhelst globalt. Globaliseringsfælden er ved at klappe i, effektivt styret af de multinationale selskaber. Men hvorfor spiller folkestyrets repræsentanter aktivt med i skabelsen af dette globale kasino? Føler de sig afmægtige over for de stærke økonomiske kræfter og kan de slet ikke se noget alternativ? Eller følger de bare med den mondæne strøm, fordi det er det mest bekvemme? Dogmet om den uovertrufne kvalitet af de økonomiske kræfters frie spil har fået alt for let spil. Det er på høje tid, at der skabes en modgående strøm - også selvom det skulle vise sig mindre bekvemt for en række økonomiske særinteresser. (...)

Efterhånden er de skadelige konsekvenser af denne udvikling imidlertid blevet så synlige, at nogle internationalt anerkendte økonomer er kommet ud af busken og offentligt har erkendt, at der er behov for nytænkning. (...) De har uafhængigt af hinanden peget på en række grundlæggende problemer ved udviklingen og har endda sat spørgsmålstejn ved en af de allerhelligste køer: kapitalens frie bevægelighed. Det har de god grund til - også ud fra et rent økonomisk synspunkt. Meget tyder på, at den voksende udbredelse af kortfristede kapitalinvesteringer har været stærkt medvirkende til den økonomiske krise i Asien. Når der viser sig tegn på økonomiske problemer, fjerner den type af investorer sig hurtigst muligt. Det giver en tilbagekobling i systemet, som forstærker den uheldige udvikling. Erfarne valutaekspertter frygter, at det globale pengesystem kan løbe ud i nogle alvorlige stabilitetsproblemer. (...)

Informationsteknologierne har også fremmet globaliseringen af kasinosamfundet ved at gøre det endnu sværere at modvirke den storstilede valutaspekulation, som på få minutter kan vælte en hel nations økonomiske politik af pinden. (...)

WTO er afløser for GATT og viderefører kampen for den totale frihandel og fjernelsen af enhver barriere for kapitalens frie bevægelighed og dens ret til at flytte rundt med profitten. Sociale hensyn og hensynet til miljøet kommer så langt nede på WTOs liste, at de næsten ikke er til at få øje på. Disse spilleregler er banket igennem af USA, EU og Japan i uskøn forening, medens u-landene har set til fra sidelinien og været relativt tilbageholdende på grund af deres afhængighed af støtte fra de rige industrilande. (...)

Ud over miljøet er det især de fattigste u-lande, der bliver de store tabere ved gennemførelsen af de uafhængede frihandelsprincipper. Det er belyst i en række rapporter fra forskellige af FNs organisationer i de seneste år. Det kan ikke undre, at de svageste igen bliver tabere, i betragtning af at det uundgåeligt er de økonomisk stærkeste markeds kræfter, der dominerer betingelserne for vareudvekslingen. Det vil først og fremmest sige de multinationale selskaber. Tilhængerne af WTO og fri-

handelen hævder, at det ville være endnu værre, hvis man ikke havde ensartede internationale spilleregler for markeds kræfterne. Det er et noget tvivlsomt argument. Som udenrigsministeren for et u-land så malende udtrykte det: Hvis jeg skal bokse med Muhammad Ali er det en ringe trøst, at vi bokser efter de samme regler. Hvis de rige lande mente det seriøst med at hjælpe udviklingen i gang i u-landene, skulle spillereglerne netop ikke være ens, men ensidigt til u-landenes fordel. (...)

4 ● Mod-ATTAC om globaliseringen

Antiglobaliseringsbevægelsen ATTAC's kritik af globaliseringen har givet anledning til dannelsen af mod-ATTAC, som omvendt ser positivt på globaliseringen, som det fremgår af mod-ATTACs hjemmeside 2006:

Globaliseringen er en historisk chance for fattige lande. Den forøgede verdenshandel og den stigende økonomiske integration mellem landene giver helt nye muligheder for, at fattige lande kan specialisere sig i det, de er bedst til, og eksportere til købedygtige markeder. Det betyder, at fattige lande nu får mulighed for selv at arbejde sig op til de rige landes økonomiske niveau – og det har en del lande faktisk gjort, endda på ganske få årtier.

Globalisering er imidlertid ikke en foræring. At udnytte globaliseringens muligheder kræver hårdt arbejde og barske beslutninger, også for u-landene. (...)

Siden 1990 har globalisering gjort forskellene mellem rige og fattige mindre – ikke større. Mange traditionelt fattige lande, som Kina, Indien, Malaysia og Taiwan, har haft en økonomisk fremgang, der langt overgår den, vi er vant til i Danmark og Europa. Og dette gør forskellene mellem rige og fattige lande mindre.

Samtidig har langt den overvejende del af verdens befolkning opnået længere levetid, bedre uddannelse, bedre sundhedsforhold og højere indtægter.

Derfor er der ingen grund til at tro dem, der påstår, at globaliseringen forværrer livsbetingelserne for verdens befolkning. Det passer ikke. Globalisering gør de rige rigere – og de fattige rigere.

Rigtigt er det derimod, at alt for mange mennesker stadig lever i fattigdom. Især i Afrika, hvor krige, svage regeringer og manglende stabilitet har ødelagt det lokale erhvervsliv, og skræmt internationale investorer væk.

Afrikas problem er imidlertid ikke "globalisering" – men snarere "mangel på globalisering". Afrikas lande har kun en ringe samhandel med andre lande, og er næsten ikke integrerede i verdensøkonomien: Afrikanske lande importerer og eksporterer forholdsvist lidt, og de modtager meget få udenlandske investeringer. Afrika skal derfor ikke beskyttes mod globaliseringens konsekvenser, men snarere lære at udnytte dens fordele. (...)

Synspunktet om, at multinationale selskabers interesse er uforenelig med u-landenes interesser, er imidlertid ikke blot forkert. Det er helt forkert. Hvis et land blev

fattigt eller ødelagt af at have multinationale selskaber tilstede, så burde det jo være sådan, at de lande, der fik flest fremmede investeringer var de mest ødelagte. Sandheden er stort set den modsatte: De lande, der kan tiltrække sig de største udenlandske investeringer, er også de rigeste. De lande, der ikke kan tiltrække investeringer fra multinationale selskaber, er typisk fattige og tilbagestående. Afrikas problem er derfor mangel på multinationale firmaer, ikke det modsatte

Hvorfor gavner udenlandske investeringer u-landene? Det skyldes, at disse investeringer overfører ressourcer fra rige til fattige. På kort sigt overføres penge og arbejdspladser - og på længere sigt viden og kompetencer fra rige til fattige lande. Herudover vil udenlandske investeringer ofte have en afsmittende effekt på det lokale erhvervsliv. Hvis IBM opfører en fabrik i Indien, bliver den ofte bygget og vedligeholdt af indiske firmaer, maden bliver leveret af lokale leverandører, lokale vognmænd transporterer varer ud og ind, o.s.v.

Disse fordele er næsten alle verdens regeringer fuldt klar over. Det er derfor ikke så mærkeligt, at stort set alle verdens regeringer, rige som fattige, aktivt forsøger at tiltrække udenlandske investeringer og dermed multinationale selskaber. (...)

5 ● Samuel P. Huntington: Civilisationernes sammenstød.

Efter murens fald var der flere bud på, hvordan verden ville forme sig efter den kolde krigs ophør. Som et modsvar til Fukuyama, som mente, at den politiske og økonomiske liberalisme havde sejret, så Samuel P. Huntington andre konflikt-linier. Teorien om civilisationernes sammenstød fra 1993 blev atter aktuel den 11. september 2001, hvor Al-Qaeda stod bag terror-aktionen mod World Trade Center og Pentagon. Også vores hjemlige sag om Muhammed-tegningerne 2005-06 kan give anledning til overvejelser om civilisationers sammenstød.

Det er min hypotese, at den afgørende årsag til konflikter i den nye verden ikke først og fremmest vil være af ideologisk eller økonomisk karakter. De afgørende inddelinger af menneskeheden og den dominerende årsag til konflikt vil komme til at bero på kulturelle forskelle. Nationalstaten vil stadig være den stærkeste aktør i verdenspolitikken, men de væsentligste stridspunkter i den globale politik skal findes mellem nationer og grupperinger af forskellige civilisationer. Civilisationernes sammenstød vil komme til at dominere den globale politik. Brudfladerne mellem civilisationerne vil blive fremtidens kampplads. (...)

Samtidig med afslutningen på Den Kolde Krig er den internationale politik ved at bevæge sig væk fra sin vesteuropæiske fase, og dens hjørnestein vil i stedet blive interaktionen mellem vestlige og ikke-vestlige civilisationer. I dette civilisationernes politiske sammenspil er de ikke-vestlige civilisationers befolkninger og regeringer ikke længere historiens objekter og den vestlige kolonialiseringens mål, men de stiller op ved siden af Vesten som historiens flyttemænd og skabere. (...)

En civilisation er (...) den mest overordnede kulturelle gruppering af folkeslag og det bredest mulige niveau for kulturel identitet, som et folk kan have, når man ser bort fra det, der adskiller mennesker fra de andre arter. Den defineres både af fælles objektive elementer såsom sprog, historie, religion, vaner, institutioner og af folkets subjektive oplevelse af identifikation. (...)

Verden vil især blive udformet gennem syv eller otte større civilisationers interaktion. Hertil regnes den vestlige, den konfucianske¹, den japanske, den islamiske, den hinduistiske, den slavisk-ortodokse, den latinamerikanske og muligvis en afrikansk civilisation.

Fremtidens vigtigste konflikter vil opstå i sammenstødet mellem de afgørende forskelligheder, som civilisationerne indeholder.

Hvorfor det?

For det første er forskellene mellem civilisationerne ikke kun virkelige, de er basale. Civilisationerne adskiller sig fra hinanden gennem deres historie, sprog, kultur, traditioner og vigtigst af alt gennem deres religioner. Mennesker fra forskellige kulturer har forskellige opfattelser af forholdet mellem Gud og menneske, individ og gruppe, forældre og børn, mand og kone samt et forskelligt syn på den relative betydning af rettigheder og ansvar, frihed og autoritet, lighed og hierarki. Sådanne forskelle er blevet til gennem århundreder. Det vil tage lang tid, før de forsvinder. De er mere fundamentale end forskelle mellem politiske ideologier og politiske regimer. Sådanne forskelligheder fører ikke nødvendigvis til konflikter, og konflikter er ikke ensbetydende med vold. Men i tidens løb har forskellighederne mellem civilisationerne været årsag til de mest langvarige og voldelige konflikter, vi kender.

For det andet er verden blevet mindre. Interaktionen mellem folk fra forskellige kulturer er blevet større; denne tiltagende interaktion har ført til en forstærket kulturel bevidsthed og skabt en øget opmærksomhed på forskellighederne mellem civilisationerne og det, der binder ens egen civilisation sammen. De nordafrikanske immigranter i Frankrig vækker fjendskab hos franskmændene og skaber samtidig en mere positiv holdning til indvandringen af "rigtige" europæiske katolske polakker. Amerikanere reagerer meget mere fjendtligt på japanske investeringer end på større investeringer fra canadiske eller europæiske lande. (...)

For det tredje bidrager den økonomiske moderniseringsproces og de sociale forandringer i hele verden til at skille mennesker fra lokalt bestemte identiteter, der går langt tilbage i tid. Det svækker også nationalstatens betydning som en identitetsskabende faktor. Flere steder har religionen udfyldt det hul, der herved er opstået, ofte i form af bevægelser, der kaldes "fundamentalistiske". Sådanne bevægelser findes i den vestlige kristendom, jødedommen, buddhismen, hinduismen og i islam. (...)

For det fjerde forstærkes væksten i civilisationsbevidstheden ved den dobbeltrolle, Vesten spiller. På den ene side er Vesten på toppen af sin magt. Men samtidig, og

1. Den kinesiske civilisation bygger på Konfucius' lære (ca. 555-479 f.kr.)

måske som et resultat heraf, er der en tendens til, at de ikke-vestlige civilisationer vender sig mod deres rødder (...)

For det femte er de kulturelle særpræg og forskelligheder ikke så foranderlige og derfor heller ikke så lette at udligne og afgøre som de politiske og økonomiske. I det tidligere Sovjetunionen er kommunisterne blevet demokrater, rige blev fattige og fattige rige, men russerne blev ikke estere og aserbaidjanerne ikke armeniere. På klassekampens og i de ideologiske konflikters tid lød spørgsmålet "Hvem holder du med?", og man kunne skifte side, og gjorde det også, ligesom man kunne ændre på indholdet af det, man gik ind for. Men når det handler om konflikter mellem civilisationer, så spørges der "Hvad er du?". Det er en given sag, som der ikke kan laves om på. Et forkert svar på det spørgsmål kan medføre, at man får en kugle i hovedet, sådan som vi har set det i Bosnien og i hele området fra Kaukasus til Sudan. (...)

I takt med at den ideologiske opdeling af Europa er ved at forsvinde, genopstår en gammel kulturel opdeling mellem på den ene side den vestlige kristendom og på den anden side den ortodokse kristendom og islam. (Oversat af Carl-Johan Bryld)

6 ● Præsident George W. Bush erklærer: "Frihed i krig mod frygt"

Terrorangrebet d. 11. september 2001 betød en ny kurs i amerikansk udenrigspolitik. Bush-regeringen indledte kampen mod terror. Storbritanniens premierminister Tony Blair var personlig rejst til USA for at vise sin sympati og støtte i forbindelse med angrebet d. 11. september. I den forbindelse holdt USA's præsident følgende tale til kongressen og det amerikanske folk. 20. september 2001.

Terroristerne praktiserer en yderliggående form for ekstrem islamisme, som er blevet afvist af muslimske lærde og en stor del af de muslimske præster. En yderliggående bevægelse, som forvrænger islams fredelige lære. Terroristernes anvisninger byder dem at dræbe kristne og jøder, at dræbe alle amerikanere og skelner ikke mellem militærpersoner og civile, inklusiv kvinder og børn.

Denne gruppe og dens leder – en person ved navn Osama bin Laden – har forbindelse til mange andre organisationer i forskellige lande som det egyptiske Islamisk Jihad og den islamiske bevægelse i Uzbekistan. Der er tusinder af terrorister i mere end 60 lande. De er rekrutteret i deres egne lande og boligkvarterer og bliver bragt til lejre i lande som Afghanistan, hvor de bliver trænet i terrortaktik. De bliver sendt til deres hjem eller gemt i andre lande rundt omkring i verden for at planlægge ondskab og destruktion. (...)

Og i aften stiller USA følgende krav til Taliban: Udlever alle de al Qaeda ledere, som gemmer sig i jeres land til de amerikanske myndigheder. Løslad alle folk af fremmed nationalitet, herunder amerikanske statsborgere, som I har fængslet uretfærdigt. Beskyt fremmede journalister, diplomater og humanitære hjælpearbejdere i

deres land. Luk omgående og for altid enhver træningslejr i Afghanistan og overgiv alle terrorister og alle personer i deres netværk til de rette myndigheder. Giv USA fri adgang til terroristernes træningslejre, så vi kan være sikre på, at de ikke længere eksisterer

Disse krav er ikke til forhandling eller diskussion. Taliban skal handle nu og gribe ind med det samme. De skal overgive alle terrorister, eller de vil dele skæbne med dem. (...)

Amerikas fjender er ikke vores mange muslimske venner; det er ikke vores mange arabiske venner. Vores fjender er det radikale netværk af terrorister og alle de regeringer, som hjælper dem.

Vores krig mod terror starter med al Qaeda, men den ender ikke der. Den vil ikke slutte før hver eneste terroristgruppe i globale netværk er blevet fundet, stoppet og tilintetgjort.

Amerikanerne spørger, hvorfor hader de os? De hader det, vi ser i denne forsamling – en demokratisk valgt regering. Deres ledere er ikke valgte. De hader vores friheder – vores religionsfrihed, vores ytringsfrihed, vores frihed til at stemme og forsamles og være uenige med hinanden.

De ønsker at omstyrte de eksisterende regeringer i mange muslimske lande som Egypten, Saudi Arabien og Jordan. De ønsker at smide Israel ud af Mellemøsten. De ønsker at smide kristne og jøder ud af store dele af Asien og Afrika.

Disse terrorister dræber ikke kun for at tage liv, men for at splitte og gøre en ende på en livsstil. Med hver grusomhed de begår, håber de, at USA vil blive bange, trække sig tilbage fra verden og svinge sine venner. De er imod os, fordi vi står i vejen for dem. (...).

Amerikanerne spørger, hvordan kan vi kæmpe og vinde denne krig? Vi vil bruge hver eneste middel, vi har til vores rådighed – alle former for diplomati, efterretningsvirksomhed, lovhåndhævelse, finansiel indflydelse og nødvendige militære midler – til at splitte og tilintetgøre det globale terrornetværk. (...)

Vores reaktion indebærer meget mere end øjeblikkelig hævn og isolerede angreb. Amerikanerne skal ikke forvente et enkelt slag, men et langt felttog ulig noget andet vi har kendt til. Det kan indebære dramatiske slag, som bliver vist i TV og hemmelige operationer, som ingen får kendskab til. Vi vil indefryse terroristernes finansielle midler, vende dem mod hinanden, jage dem fra sted til sted, indtil de ikke har noget tilflugtssted eller nogen ro. Vi vil forfølge enhver nation, som yder hjælp eller giver husly til terrorisme. Alle lande og regioner må nu tage en beslutning. Enten holder I med os, eller I holder med terroristerne. Fra i dag af vil enhver nation, som fortsat skjuler eller støtter terrorisme, blive anset af USA som værende fjendtlige regimer. (...)

7 ● Tariq Ali: Moderen til alle fundamentalismer: Den amerikanske imperialisme

Den pakistansk-engelske journalist og forfatter Tariq Ali giver i dette uddrag fra bogen "Fundamentalismernes sammenstød" fra 2002 et svar på Huntingtons opfattelse. Tariq Ali er redaktør af det venstreorienterede tidsskrift New Left Review.

Der er to grundlæggende pointer, som skal slå fast som svar til Huntington og civilisationsmagerne. For det første (...) har islams verden i mere end tusind år ikke været monolitisk. De kulturelle og sociale forskelle mellem senegalesere, kinesere, indonesere, arabere og sydasiatiske muslimer er langt større end de ligheder, de har til fælles med de ikke-muslimske medlemmer af samme nation. Igennem de seneste hundrede år har islams verden oplevet krigens og revolutionernes rasen ligesom alle andre samfund. Den halvfjerds år lange krig mellem den amerikanske imperialisme og Sovjetunionen påvirkede hver enkelt »civilisation«. De kommunistiske partier skød frem, voksede sig store og fik opbakning fra folkemasserne, ikke bare i det lutheranske Tyskland, men også i det kongfucianske Kina og det muslimske Indonesien. Det var kun den angelsaksiske zone, omfattende Storbritannien og Amerika, som stod imod smitten. (...)

Ingen af de kulturer/civilisationer, som er udgået fra de tre monoteistiske religioner, er monolitiske eller tidløse. Til trods for forskellene imellem dem er de alle påvirket af den verden, de lever i. Tiden ændrer sig, og de ændrer sig med den, men hver på sin måde. Et slående træk ved nutiden er, at intet mainstream politisk parti nogen steder i verden endog foregiver, at det ønsker at ændre noget af betydning. Det er sandt, at historien og demokratiet blev født som tvillinger af oldtidens Grækenland, men vil deres død også falde sammen? Den dominerende kultur har stort set sat historien uden for loven og dermed reduceret den demokratiske proces til en farce. Resultatet er en uskøn blanding af kynisme, fortvivlelse og eskapisme. Dette er netop et miljø som skabt til alle former for irrationalitet. I de seneste halvtreds år er religiøse vækkelsesbevægelser med politisk tilsnit blomstret op i mange forskellige kulturer. Denne proces er heller ikke slut. En væsentlig grund til dette ligger i den kendsgerning, at alle andre nødudgange er blevet forseglet af moderen til alle fundamentalismer: den amerikanske imperialisme.

Dette er noget, som hverken Samuel P. Huntington eller Francis Fukuyama kan få sig selv til at anerkende, ligesom mange moderne islamister kan være nok så klare vedrørende mange spørgsmål, men aldrig kan acceptere, at deres religion har et desperat behov for at blive reformeret. I essays og interviews fra tiden efter 11. september har de begge forklaret og modificeret deres tidligere arbejde. Af de to er det Huntington, som er langt den mest efterspurgt, da mange har fortolket »krigen imod terrorisme« som en konflikt mellem civilisationerne. Dette synspunkt deler Huntington ikke selv. Han har brudt med holdningen om »Vesten imod resten«, der indebar, at den vestlige civilisation skulle pakkes ind i en kæmpemæssig ækvivalent

til de gamle »strategiske landsbyer« fra Vietnam og forsvarer imod smitten fra alle andre med alle nødvendige midler.

Han har også, om end midlertidigt, afvist muligheden for, at dette skulle dreje sig om »islam mod resten«. I et essay fra »Special Davos Edition« af *Newsweek* (december 2001-februar 2002) definerer han konjunktoren efter Den Kolde Krig som præget af »muslimske krige«, idet han fremfører, at »muslimerne bekæmper hinanden og bekæmper ikke-muslimer langt oftere end folk fra andre civilisationer«. Denne forenklede forestilling lader hele hans opfattelse af »civilisationernes krige« sidde håbløst fast i hægedyndet gennem en fundamental selvmodsigelse. Enten oplever vi en »æra med muslimske krige« eller et »civilisationernes sammenstød«. Der kan ikke være tale om begge dele. Faktisk er der ikke tale om nogen af dem.

Overblik

- I slutningen af det 19. århundrede blev der gjort opfindelser, der muliggjorde kommunikation på tværs af verdensdele og effektiviserede produktionen. Den industrielle revolution i Europa og Nordamerika betød at disse lande kunne udstrække deres magt til alle dele af kloden. Samtidig opstod der globale markeder for råstoffer, penge og arbejdskraft. Imperialisme, kapitalisme og industrialisering var hovedtendenserne indtil Anden Verdenskrig.
- Efter Anden Verdenskrig accelererede globaliseringsprocesserne. Handlen mellem lande og regioner steg. Samtidig med afkoloniseringen blev der etableret en global arbejdsdeling, hvor virksomheder placerede produktionen, der hvor omkostningerne var lavere.
- Udbredelsen af formel uddannelse, radio, TV og masseturisme betød i sidste halvdel af det 20. århundrede en kulturel globalisering. Ideer om demokrati og menneskerettigheder blev spredt globalt via massemedier og uddannelse.
- Fra 1945 til murens fald i 1989 blev globaliseringsprocesserne præget af: Kamp om kolonierne, kampene mellem øst og vest, øget handel og øgede grænseoverskridende investeringer. I 1950'erne og 1960'erne skete der teknologiske fremskridt og dermed fremgang i produktiviteten og teknologispredning.
- Politisk imødegik man de negative effekter af den økonomiske og kulturelle globalisering ved at skabe internationale regler og institutioner. Institutioner som FN og WTO er eksempler på den politiske dimension af globaliseringen. Ledere og befolkninger i verdens stater oplevede i sidste halvdel af det 20. århundrede, at nationalstaterne kom under pres af den globale udvikling samt nye grænseoverskridende problemer som forurening, terror, kriminalitet og økonomisk spekulation.

Tidslinje

- 1945 Anden Verdenskrig afsluttes.
FN, IMF og Verdensbanken oprettes.
Internationalt pres i retning af afkolonisering af Asien og Afrika.
- 1947 Aftalerne om begrænsninger af handelshindringer – The General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) – underskrives.
- 1957 Første satellit (Sputnik) sendes i kredsløb om jorden.
- 1962 Første direkte TV-udsendelse (med The Beatles) sendes direkte til flere lande.
- 1963 Første transatlantiske computerforbindelse.
- 1979 Første kommercielle mobiltelefon blev introduceret på markedet
- 1980 Første bredbåndsforbindelse (ISDN).
- 1981 Første personlige computer (PC) og kort efter den første Laptop.
- 1980'erne NGO'er og IGO'er bliver i løbet af 80'erne væsentlige aktører på den globale scene.
Der etableres eksportzoner i Sydamerika og Sydøstasien for at tiltrække investeringer.
- 1989 Murens fald.
- 1991 Sovjetunionen opløses officielt, og verden bliver unipolær med USA som eneste Supermagt. Det liberale demokrati anses generelt i den vestlige verden som andre systemer overlegen, og der kom stigende tro på overstatslig global regulering – økonomisk og politisk.
- 1991 Ideen om Den Nye Verdensorden baseret på styrkelse af overstatslige institutioner formuleres af Præsident George Bush (senior).
- 1991 World wide web (Internettets grafiske brugerflade) opfindes.
- 1992 Ved Rio-konferencen om det globale miljø underskriver 154 lande en miljøplan.
- 1995 Verdenshandelsorganisationen (WTO) etableres.
- 1997 Den finansielle krise i Asien truer verdensøkonomien.
- 2001 11. september terrorangreb på USA. George W. Bush indleder kampen mod terror.
- 2005 Den globale klima-aftale (Kyoto-aftalen) træder i kraft.
- 2006 ca. 320.000.000 computere er forbundet til Internettet og TV-selskabet CNN sender til over 200 lande.